

**VEKOSLAV GRMIČ – ŠKOF
PRIČEVALEC**

Založba Kulturni center Maribor,
Zbirka Frontier (Teorija) 158,
Maribor 2022, 220 strani

Zaradi spleta okoliščin (epidemija covida-19 in smrt ene od članic uredniškega odbora in avtorice osrednjega prispevka) smo dobili zbornik o *Vekoslavu Grmiču – škofu pričevalcu* s skoraj dveletno zamudo. Zamuda pa v ničemer ne zmanjša pomena publikacije, pod katero se kot glavni urednik podpisuje **Dušan Hedl** in kot odgovorni urednik **Peter Dobaj**. Oblikovanje in prelom je opravil **Denis Golubič**; fotografija na naslovnici in ostale fotografije v knjigi so iz arhiva **Muzeja narodne osvoboditve Maribor**. Avtorji prispevkov so **Cvetka Hedžet Toth**, **Peter Kovačič Peršin** in **Srečko Reher**. Recenzenta sta bila **dr. Ivan Rojnik** in **mag. Janko Bohak**. Zbornik so sicer nameravali izdati leta 2020 ob 15-letnici smrti humanista, misleca in teologa, naslovnega škofa **dr. Vekoslava Grmiča** (1923–2005). Vmes se je zgodila tudi smrt **Cvetke Hedžet Tóth**, filozofinje, prodorne raziskovalke in nekdanje sodelavke v reviji *Znamenje*, zato je po uvodnih besedah preostalih dveh avtorjev ta zbornik posvečen tudi njenemu spominu. Knjigo bogatijo skrbno in posrečeno izbrane fotografije; vsako poglavje je opremljeno z bogatim znanstvenim aparatom. Avtorji so prispevke napisali strokovno tehtno, a razumljivo tudi za bralce, ki ne poznajo vloge škofa Grmiča in njegovega bogatega ustvarjalnega opusa. Dovolim si pripisati, da je morda ravno v tem bistvo dodane vrednosti knjige, ki si zasluži večjo javno pozornost in predvsem premišljeno branje. Toplo jo

priporočam zlasti mlajšim bralcem, tudi študentom.

Prispevek filozofinje **Cvetke Hedžet Tóth** nosi naslov *Vekoslav Grmič – humanizem dobre volje*. Osrednji termin tega prispevka je vsekakor dialog. Dialog med ateizmom in teizmom, med kristjani in komunisti, med verujočimi in neverujočimi. Avtorica izpostavi tezo, da sta Nova zaveza in Komunistični manifest besedili, ki lahko ljudi poboljšata. V nadaljevanju opozarja na solidarnost. Filozofinja **Tothova** nam iz mnogih zornih kotov predvsem osvetli pozicijo duhovnika, ki vztraja v naletu različnih svetovnih nazorov in se zavzema za njihovo uravnoteženje. Svoje ugotovitve podaja zelo razumljivo, lahko bi celo zapisali poljudno in jih prijetno osveži z nekaterimi spomini na Grmičeva predavanja, na katerih je sodelovala kot poslušalka. V tem kontekstu bi rad izpostavil zlasti odmevna Grmičeva razmišljanja glede slovenskega partizanskega upora oziroma narodnoosvobodilne borbe v času okupacije 1941–1945. Škof Grmič je imel glede teh vprašanj zelo jasna stališča, o katerih je na mnogih zborovanjih, shodih in spominskih prireditvah javno in brez dlake na jeziku spregovoril in veliko teh razmišljanj tudi objavil v medijih. Če je bilo treba, je okoli njih vedno strpno in argumentirano polemiziral z drugače mislečimi in seveda tudi z odkritimi nasprotniki NOB. Uporništvo je bilo po Grmičevem pričanju narodovo preroško poslanstvo; škof Grmič se je pri razlagah in komentarjih naslonil tudi na znanstveno literaturo in izpostavil *Smernice in navodila državnega komisarja za utrjevanje nemštva v zvezi z izseljevanjem Slovencev in naseljevanjem Nemcev*

v *Spodnji Štajerski* (Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941–1945, ki jih je zbral in uredil prof. dr. Tone Ferenc in so izšli leta 1980 pri mariborski založbi Obzorja). »Grmič je predvsem zelo dosledno, povsem odločno in nepopustljivo pozitivno vrednotil tradicijo NOB. Kot eno temeljnih misli te njegove načelne drže bi navedla misel iz prispevka z naslovom *Etična dilema – upreti se ali ne, ki poudarja: Upor je bil dejanje silobran, do katerega je imel slovenski narod vso pravico in celo moralno dolžnost, saj narava vsakega živega bitja sama po sebi odgovarja z odporom zoper uničevalca življenja. Zato je naše upornišvo kot volja in pravica do življenja, ki je enkratno. Vsak človek mora svojemu življenju dati smisel, kajti kjer je odgovornost, tam je smisel. Gre skratka za antropologijo upornišva,*« je o Grmičevih pogledih zapisala Cvetka Hedžet Tóth. Zlasti za mlajše bralce in tudi tiste, ki slabše poznajo razmere na slovenskem Štajerskem med nemško okupacijo 1941–1945 so izredno dragocena razmišljanja škofa Grmiča o pokončni drži medvojnega mariborskega škofa Ivana Jožefa Tomažiča. V zvezi z njegovo medvojno vlogo je avtorica v bistvu povzela škofov prispevek *Štajerska duhovščina med okupacijo 1941–1945*, v katerem je Grmič zelo nazorno pokazal držo in značaj štajerskih duhovnikov, ki so se med okupacijo soočali s hudim nemškim terorjem in pri tem mnogi pokazali velikansko osebno moralno moč in držo, ki je lahko zgled slovenske narodne zavednosti in pokončnosti.

Iz Grmičevih nastopov na spominskih prireditvah v počastitev nekaterih prelomnih dogodkov iz časa okupacije je tudi poznano, da je verodostojno, z

argumenti, javnost seznanjal s številom izgnanih slovenskih duhovnikov. Kot navaja v prispevku Cvetka Hedžet Tóth je bilo med njimi 284 škofijskih in 81 redovnih; mnogi so bili odpeljani v taborišča smrti, tudi v hrvaški Jasenovac. Pritiski na škofa Ivana Jožefa Tomažiča so bili zelo hudi, vendar je ohranil pokončno držo. Vodja Heimatbunda Stendl je preko Tomažiča želel prepovedati rabo slovenskega jezika v cerkvi. A škof Tomažič je to odločno in pisno odklonil tako, da je šef civilne uprave »moral sam 14. aprila 1942 prepovedati uporabo slovenščine v cerkvi. Leta 1944 pa je poveljstvo varnostne policije prepovedalo celo uporabo latinščine pri cerkvenem petju, ki so jo duhovniki uvedli namesto nemščine«. V tem kontekstu naj omenimo še to, da škof Tomažič ni dovolil oboroženega odpora proti OF (torej ni pristal na kolaboracijo z okupatorji z ustanavljanjem oboroženih formacij protikomunističnega tabora po zgledu vaških straž in belogardizma oz. kasnejšega domobranstva), ko so k njemu prihajali »odposlanci« iz Ljubljane, da bi ga pridobili za podobne poteze, kakor jih je v tem pogledu storil ljubljanski škof Rožman. Ko je govoril v spomin na padle borce Pohorskega bataljona je poudaril, da padlih bork in borcev Pohorskega bataljona ne smemo nikoli pozabiti; ti »resni mučenci« nas opozarjajo, »da smo Slovenci in tudi imamo pravico biti in ostati Slovenci«.

Peter Kovačič Peršin je v zborniku objavil zanimiv, izvirno zasnovan prispevek z naslovom *Družbena in duhovna obzorja Grmičeve teologije*. Izpostavil je, da je bil Grmič privrženec krščanskega socializma in nadaljevalec teološko filozofske smeri personalizma. Pomenljiva sta stavka: »Mirno se je

odpovedal škofovski službi. Pred papežem Wojtilo je branil samoupravni socializem kot socialno pravičnejši red od kapitalizma prav iz svoje evangelijske zavezanosti človeku in njegovi pravici do človeka vrednega življenja.»

Zadnji prispevek je izpod peresa Srečka Reherja, odličnega poznavalca osebnosti in dela pokojnega škofa Grmiča. Dal mu je naslov *Glasnik in pričevalec evangelijskega krščanstva*. Avtor nam je z različnih zornih kotov predstavil Grmičevo teološko misel in njegove poglede tako na evangelizacijo kot tudi, na primer, odnos do teologije mrtvega boga. Reher je med drugim poudaril,

da je škof Grmič prvi na Slovenskem postavil temelje tako imenovani eko-loški teologiji. V tem prispevku je tudi veliko drobnih zanimivosti o zakulisnih igrah zoper škofa Grmiča in okoli njegovega neimenovanja za mariborskega škofa ordinarija in tudi »boljševiški« način menjave Grmiča v Celjski MD. Zelo zanimivo pisanje, ki odkriva veliko neznank in odstira mnogo tancic skrivnosti, o katerih se bo nekoč zagotovo še na dolgo in široko pisalo. Če ne prej, po odprtju arhivov, ko bo lahko tudi zgodovinska stroka opravila svoj del obveznosti. Škof Grmič si to nedvomno zasluži⁵.

⁵ Avtor je poročilo o zborniku objavil v Časopisu za zgodovino in narodopisje (ČZN), letnik 93, n. v. 58, zvezek 4. K zapisanemu je za objavo v pričujočem zborniku dodal, da sta se s škofom Grmičem osebno poznala in večkrat skupaj potovala z avtobusom med Mariborom in Ljutomerom, ko se je dr. Grmič vračal v rodne Dragotince oz. v svojo rojstno župnijo Sv. Jurij ob Ščavnici. Do obisti je poznal preteklost teh krajev, tudi težke »revolucionarne« čase takoj po osvoboditvi leta 1945, ko je nekaj časa delal na radgonskem okraju. Te pripovedi so iz zornega kota malega, revnega in politično povsem »zmedenega in neukega« kmečkega človeka (posebej želarjev – kočarjev in viničarjev) izredno dragocene za razumevanje prvih mesecev »ljudske oblasti« 1945. Avtor je nekaj teh njegovih pričevanj ohranil in so še neobdelana v njegovem osebнем arhivu. Bil je kritičen, a pošten pričevalec takratnega časa in je vsak, še tako droben dogodek znal postaviti v kontekst časa in prostora, vedno vzročno in posledično. Zato si Grmičevo povojno službovanje na radgonskem okraju 1945 zasluži res celovito raziskavo in objavo izsledkov tega časa, ki je na mladem Prleku pustil nekaj sledi, še zlasti na njegovem socialnem gledanju na človeka.

Izredno odmevno je bilo škofovo predavanje za gospodarske, kulturne, javne in politične delavce nekdanje občine Lenart v okviru Delavske univerze leta 1989, ko je govoril o vlogi sodobne cerkve in o demokratizaciji Slovenije. Njegovo predavanje je napolnilo veliko dvorano nekdanjega gostišča Črni les do zadnjega kotička in je v javnosti naletelo na velikanski odmev. Občasno sta se še srečevala in avtor poročila dr. Marjan Toš je ob stoletnici Grmičevega rojstva o njem na portalu Ovtar24.si zapisal: »Začetki njegovega znanstvenega in publicističnega delovanja sovpadajo s prizadevanji za intelektualno prenovu rimskokatoliške cerkve. V svojem vsestranskem delovanju na znanstvenem, strokovnem in pedagoškem področju je v slovenski prostor na izviren način prinašal sveže teološko razmišljanje v duhu drugega vatikanskega koncila. Kot kritičen teolog je skrbno analiziral versko, družbeno, kulturno in politično dogajanje ter na visokem strokovnem nivoju suvereno razpravljal o problemih, ki so segali na najbolj občutljiva področja humanistike in družboslovja. Bil je eden izmed najodločnejših zagovornikov dialoga med različno mislečimi. To se je večkrat pokazalo tudi med njegovimi nastopi na javnih radijskih omizjih v okviru projekta SINAGOGA – MARIBORSKA AGORA, ki so potekala v obnovljeni nekdanji mariborski srednjeveški judovski sinagogi po letu

Zborniku je dodano tudi krajše besedilo Vekoslava Grmiča z naslovom *Moja duhovna bilanca*, ki v enajstih delih povzema njegova glavna vodila in ugotovitve svojega poslanstva. S tem dodatkom sta urednika samo še obogatila vsebino zbornika, katerega branje bo po mnenju recenzenta dr. Ivana

Rojnika zanimivo tudi zato, »ker nekatere poglede škofa Grmiča – predvsem kar zadeva širino dialoga, kritiko s prečiščevanjem notranjih struktur Cerkve in družbeno angažiranost kristjanov – pogosto zasledimo v učenju sedanjega papeža Frančiška«.

Marjan Toš

2001. Njegova knjižna zapuščina obsega več kot 1200 bibliografskih enot. Med leti 1968 in 1982 je bil predsednik celjske Mohorjeve družbe, prištevamo pa ga tudi med soustanovitelje revije Znamenje. Za svoj neizbrisen pečat, ki ga je kot izjemen predavatelj in govornik pustil v slovenskem teološkem in kulturnem prostoru, je prejel številna priznanja. Brez zadržka lahko zapišemo, da je bil dr. Grmič velikokrat pred časom, ki ga je živel. Bil je mislec svetovnega formata, eden največjih in najbolj pronicljivih slovenskih teoloških in filozofskih razumnikov, dobrosrčni Prlek z značilnim nasmehom in vedno ponosni sin prleških »Aten«, kot so že pred davnimi leti poimenovali nekdanji Videm oz. današnji Sv. Jurij ob Ščavnici. Škof Grmič se ni nikoli jezil, če je kdo dejal, da se pelje do Vidma. »A ja, do Jürja grete«, je z nasmeškom odgovoril sopotniku na avtobusu. Tudi to o njem veliko pove.